DCB 2025
III Младежка научна конференция с международно участие
„Проектиране и строителство на сгради и съоръжения“, 29 октомври 2025 г., София
III Youth Scientific Conference with international participation
„Design and Construction of Buildings and Facilities“, October 29, 2025, Sofia, Bulgaria
ISSN 2738-7887 (online); ISSN 2738-7879 (CD-ROM)

КОНСТАТИРАНИ ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В ДЕЙНОСТТА НА ДОБРОВОЛНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ЗА ПЕРИОДА 2014–2024 Г.

Крикор Крикорян[1], Стефан Първанов[2]

IDENTIFIED PROBLEMS AND CHALLENGES IN THE ACTIVITIES OF THE VOLUNTEER FORMATIONS OF THE REPUBLIC OF BULGARIA FOR THE PERIOD 2014-2024

Krikor Krikoryan[1], Stefan Parvanov[2]

Abstract:
The volunteer formations operating on the territory of the Republic of Bulgaria constitute a key component of the country's Unified Rescue System. In this context, it is of particular importance that the main problems in their activities be clearly formulated, with a view to developing adequate solutions aimed at improving their effectiveness in ensuring the protection of the population and critical infrastructure in the event of disasters, accidents and other emergencies.

Keywords:
volunteer formations, disasters, problems

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Още в края на XIX век, по подобие на практиките в по-развитите държави, в България се осъзнава необходимостта от създаване на доброволни пожарни дружини. Историческото развитие на доброволните формирования (ДФ) преминава през няколко етапа, като те заемат важно място в системата за пожарна безопасност и защита на населението при бедствия [1].

Днес, на фона на динамичните социални, икономически и технологични промени, както и на настъпващите климатични трансформации, става наложително да се търсят устойчиви и стратегически решения, които да насърчават по-активното участие на гражданското общество и местните власти. За успешното постигане на това е необходимо държавата да предприеме мерки за стимулиране на развитието на доброволното движение

[1] Крикор Крикорян – докторант в катедра „Управление на безопасността и превенция“ към Факултет ПБЗН на Академията на МВР, тел.: 0882299879, e-mail: krikor_1991@abv.bg; Krikor Krikoryan – PhD student at the Department of Safety Management and Prevention, Faculty of Fire Safety and Civil Protection, Academy of the Ministry of Interior, tel. number: 0882299879, e-mail: krikor_1991@abv.bg
2 Стефан Първанов – доцент д-р инж. в катедра „Управление на безопасността и превенция“ към Факултет ПБЗН на Академията на МВР, тел.: 0887541828, e-mail: sip_81@abv.bg; Stefan Parvanov – Assoc. Prof. Dr. Eng. at the Department of Safety Management and Prevention, Faculty of Fire Safety and Civil Protection, Academy of the Ministry of Interior, tel. number: 0887541828, e-mail: sip_81@abv.bg

– чрез подобрения в институционалната рамка, нормативната база и обществените нагласи. Реализирането на подобна политика предполага приемането на дългосрочно стратегическо решение, което да дефинира националния подход към доброволните формирования.

През 2012 г. е приета Стратегия за развитие на доброволните формирования за защита при бедствия, пожари и други извънредни ситуации (2012-2020 г.), която създава основа за изграждането на ефективна доброволческа мрежа в страната [2].

Към настоящия момент от кметове на общини в България са регистрирани 252 формирования в 249 общини, с общо 3600 доброволци. Това показва, че не е постигнато пълно териториално покритие – 16 общини все още нямат ДФ. Само 54 формирования имат численост, отговаряща на нормативните изисквания. Подобни констатации се наблюдават и в други научни изследвания [3].

От 2012 до 2020 г. общият брой на заличените доброволци е 1094, като основните причини са свързани с: назначаване в МВР, заминаване в чужбина, смърт, както и смяна на кметове, довеждаща до промяна в общинския административен състав. Това текучество води до загуба на средства, вложени в обучение, екипировка и застраховки, както и до трудности при попълване и финансиране на нови доброволци и организиране на обучението им [4].

По отношение на материално-техническата база, от 252-те формирования:

- 143 разполагат със сграден фонд;
- 110 имат гаражни клетки;
- 74 разполагат с пожарни автомобили;
- 27 имат спасителни автомобили;
- 125 разполагат с транспортни средства;
- 95 имат пожарно и/или спасително оборудване.

Общо 175 формирования имат защитна екипировка, съответстваща на изискванията на БДС EN, с налични 2241 комплекта (включващи облекло, каски, ръкавици, ботуши и колани). От тях 55 могат да бъдат определени като напълно самостоятелно действащи, тъй като притежават автомобил, оборудване, база и необходимия минимален екип от трима доброволци [4].

Въпреки различната степен на осигуреност, през периода 2012-2020 г. доброволците активно участват както самостоятелно, така и в подкрепа на основните структури на Единната спасителна система. Тяхната дейност обхваща ограничаване и ликвидиране на горски и полски пожари, провеждане на спасителни операции и аварийно-възстановителни дейности при наводнения и зимни бедствия. През 2020 г. доброволните формирования се доказват като особено ценен ресурс и в борбата с разпространението на COVID-19, оказвайки съдействие на областните и общински администрации.

Въпреки положителната тенденция за увеличаване на броя на ДФ и на участието им в дейности по защита на населението, 96 от общо 252 формирования не са участвали в реални операции или възстановителни дейности. Отбелязва се и отрицателна тенденция за включване на лица без необходимата подготовка, екипировка или застраховка.

Основните проблеми, които са констатирани в процеса при реализирането на Стратегията за развитие на доброволните формирования за периода 2012-2020 г., са синтезирани в следващите точки.

2. НЕДОСТАТЪЧНА МОТИВАЦИЯ СРЕД БЪЛГАРСКИТЕ ГРАЖДАНИ ЗА УЧАСТИЕ В ДОБРОВОЛНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ И ОГРАНИЧЕНО РАЗБИРАНЕ ЗА ЗНАЧЕНИЕТО НА ДОБРОВОЛЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ

Една от съществените трудности пред развитието на доброволното движение е ниската мотивация за включване в тези структури. Проблемът с липсата на мотивация произтича от няколко фактори:

2.1. Бюрократични бариери и организационни затруднения

Процесът по набиране на доброволци следва да бъде значително улеснен и модернизиран. Необходимо е въвеждането на по-гъвкави и дигитални механизми за кандидатстване, които да позволят на всеки желаещ гражданин да се присъедини към доброволно формирование по възможно най-лесен и достъпен начин.

2.2. Недостатъчна активност при работа с младежи под 18-годишна възраст

Формирането на вътрешна мотивация и желание у човека да бъде полезен на обществото трябва да започва още в детството и юношеството. Именно в този етап от живота се изграждат ценностите и нагласите, които определят отношението към доброволчеството в зряла възраст. Много по-ефективно е насочването на усилията към младите хора, които все още оформят своите разбирания и идентичност, тъй като при тях стремежът към участие в общественополезни дейности може да се превърне в осъзнат и устойчив избор, а не в реакция на външно влияние или принуда.

2.3. Недостиг на достъпна публична информация и ограничени комуникационни кампании за популяризиране на доброволческата дейност

В обществото все още съществуват хора, които не са запознати с възможността да се включат в доброволно формирование и по този начин да допринесат активно за общественото благо. Често дори при налична информация липсва яснота към кого могат да се обърнат за съдействие или допълнителни разяснения. В някои случаи самите общински администрации, които отговарят за организирането и приемането на доброволци, не проявяват достатъчна инициатива за публично популяризиране на тази дейност, което ограничава нейното развитие и обществен отзвук.

2.4. Липса на ефективен и справедлив механизъм за насърчаване и признание на гражданите, участващи в доброволните формирования

Доброволчеството представлява осъзнато действие на добра воля, което по своята същност е безвъзмездно и не предполага парично възнаграждение. Въпреки това е необходимо обществото и институциите да проявяват признателност към усилията на хората, които отделят от своето време и труд в името на обществената безопасност.

Настоящият ред за изплащане на компенсации при участие в спасителни и защитни дейности поставя доброволците в неблагоприятно положение, особено когато те имат постоянна трудова заетост. При участие в операции през работно време те губят основното си възнаграждение, като вместо това получават заплащане за доброволческа дейност, което се изчислява на база минималната работна заплата за страната и обикновено е по-ниско. Това противоречи на принципа, заложен в редица международни документи, че доброволецът не трябва да бъде ощетяван по никакъв начин вследствие на своята дейност.

Например, при участие в доброволна дейност с продължителност от два часа, лицето има право на еднократно възнаграждение в размер на 17,16 лв. (при минимална работна заплата 710 лв.). В практиката обаче мнозина доброволци не изискват тази сума, тъй като това би ги задължило впоследствие да подават данъчна декларация, а върху възнаграждението се начисляват и задължителни осигурителни вноски. Това превръща финансовия аспект на системата за поощрение в допълнителна административна тежест, вместо в стимул за участие [5].

2.5. Недостатъчна активност на местната власт за обучение и поддържане на готовността на доброволците, както и за насърчаване на тяхното професионално и личностно развитие

Ограниченото участие на общините в процеса на обучение и мотивиране на доброволците е съществен фактор, който влияе негативно върху желанието на гражданите да се включват в доброволните формирования. Придобиването на нови знания и умения създава у доброволеца усещане за полезност и увереност, че неговият принос има реално значение. Обучението трябва да се възприема не като еднократен процес на усвояване на базови знания, а като непрекъснато и надграждащо развитие.

Според нормативната уредба, след вписването си в регистъра, всеки доброволец следва в рамките на две години да премине първоначално основно обучение, като е предвидена и възможност за специализирани курсове в различни области. На практика обаче не всички новорегистрирани доброволци преминават първоначалното обучение, а тези, които участват в специализирани модули, са единици. Основните причини за това са няколко:

2.5.1. Недостъпен модел на обучение

Първоначалният курс обхваща 80 учебни часа (10 дни), което е сериозно предизвикателство за доброволците, които работят на пълен работен ден. Обучението се води основно от служители на ГДПБЗН – МВР, които не могат да провеждат занятия в почивни дни без допълнително заплащане, което на практика ограничава гъвкавостта на програмата.

2.5.2. Ограничени възможности за специализирана подготовка

Центровете за професионална квалификация към МВР са натоварени основно с обучението на професионалните служители, което затруднява провеждането на курсове за доброволците. В резултат, достъпът до специализирана подготовка е силно ограничен.

2.5.3. Липса на възможности за дежурства в структурите на ПБЗН

В момента доброволците нямат възможност да участват в дежурства в пожарните служби, което би им позволило да се запознаят отблизо с реалната организация на работа, техническите средства и взаимодействието между екипите. Освен практическата полза, това би допринесло и за изграждането на по-тесни социални връзки между доброволците и професионалните пожарникари, повишавайки чувството за принадлежност и колективна отговорност.

3. ОГРАНИЧЕНА АНГАЖИРАНОСТ И СЛАБА АКТИВНОСТ НА ЗНАЧИТЕЛНА ЧАСТ ОТ ОБЩИНИТЕ ПРИ СЪЗДАВАНЕТО, ПОДДЪРЖАНЕТО И РАЗВИТИЕТО НА ДОБРОВОЛНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ.

За да бъде преодолян проблемът с ниската мотивация на гражданите за участие в доброволните формирования, на първо място е необходимо да се повиши ангажираността на местните власти към тяхното създаване и развитие. Без активна позиция от страна на общините, усилията за популяризиране на доброволчеството остават ограничени и неефективни.

В периода 2012-2020 г. бяха направени стъпки за облекчаване на административните процедури, свързани с финансирането на доброволните формирования чрез държавно делегирани средства. Въпреки това, тези промени не доведоха до осезаемо увеличение на броя на регистрираните доброволци, нито до съществено активизиране на вече съществуващите, но неактивни формирования.

В по-голямата част от общините не се предвиждат собствени бюджетни средства за развитие и поддържане на доброволните формирования. Само малък брой местни власти отделят ресурс за поддръжка на сграден фонд, техника и оборудване. За да бъде едно формирование устойчиво и действащо в дългосрочен план, е необходимо в него да се инвестират както материални, така и организационни и човешки ресурси.

Държавата осигурява основното финансиране, покриващо разходите за обучение, екипировка, застраховки и възнаграждения. Въпреки това, общините следва да поемат активна роля в допълнителното обезпечаване на дейността – чрез средства за поддръжка на техниката, закупуване на специализирано оборудване и стимулиране на доброволците.

Настоящият критерий, според който създаването на доброволни формирования е задължително само за общини с население над 20 000 души, не допринася за изграждането на убеденост у местните кметове, че подобни структури са реално необходими и полезни. Това създава усещане за формално изпълнение на изискването, вместо за осъзнато и целенасочено развитие на доброволческата дейност.

4. ОГРАНИЧЕНА АНГАЖИРАНОСТ НА СЛУЖИТЕЛИТЕ ОТ ТЕРИТОРИАЛНИТЕ СТРУКТУРИ НА ГДПБЗН – МВР В ПРОЦЕСА НА ИЗГРАЖДАНЕ И ПОДПОМАГАНЕ НА ДОБРОВОЛНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ

В много райони на страната държавните служители от структурите на ГДПБЗН – МВР не проявяват достатъчна инициатива и ангажираност в подпомагането на кметовете и доброволните формирования. За да функционира ефективно системата на местно ниво, е необходимо да се изгради активно и устойчиво взаимодействие между общинските администрации, доброволците, звената за пожарна безопасност и защита на населението, както и представителите на неправителствения сектор. Само чрез постоянен диалог, координация и обмен на информация може да се постигне реално работещ модел на сътрудничество и повишена готовност при бедствия и извънредни ситуации.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В своята книга „Природни опасности, уязвимост на хората и бедствия“ доктор Бен Уизър от Лондонския университетски колеж (на английски: University College London) е посочил, че „бедствията възникват, когато опасността се съчетае с уязвимост“ [6]. В този ред на мисли, размерът на загубите обикновено зависи от подготвеността на хората и от способността им да реагират навременно и адекватно на бедствието, като това най-вече се отнася при извършването на аварийни и спасителни дейности.

През последните години се наблюдава нарастване на риска от бедствия, пожари и други извънредни ситуации на територията на Република България. В този контекст става все по-очевидно, че обществената сигурност не може да бъде гарантирана единствено чрез усилията на отделни държавни институции. Повишената динамика на рисковете изисква разработването на дългосрочни и стратегически решения, които да обединяват усилията на държавните органи, местната власт и структурите на гражданското общество. Един от най-ефективните подходи за постигане на това е активното насърчаване и развитие на доброволните формирования, създадени за реакция при пожари, бедствия и други извънредни ситуации.

Въпреки направените стъпки към организацията и нормативното регламентиране на тези формирования, все още липсват достатъчно условия за тяхното устойчиво и ефективно функциониране. За да се постигнат средноевропейските стандарти по отношение на обезпечеността с пожарникари и доброволци и да се осигури оптимално време за реакция, е необходимо да се актуализират критериите за изграждане на службите

за пожарна безопасност и защита на населението. Наред с това трябва да се търсят нови, по-гъвкави решения за популяризиране и разширяване на доброволческата дейност у нас.

Доброволните формирования в България следва да се развиват така, че да укрепват ролята си в превенцията, овладяването и ликвидирането на последствията от бедствия и пожари. В този смисъл, бъдещата устойчивост на националната система за защита на населението и икономиката при кризисни обстоятелства зависи в голяма степен от усъвършенстването и модернизирането на дейността на доброволните формирования.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Симеонов Ж., Доброволното пожароспасително и професионално пожарно дело, София, 2010 г., 62 стр. (книга).
[2] Стратегия за развитие на доброволните формирования за защита при бедствия, пожари и други извънредни ситуации на територията на Република България за периода 2021-2030 г.
[3] Балева, Д., Повишаване на защитата на населението при бедствия в Република България чрез развитие на доброволни формирования за защита, Сборник доклади от научна конференция „Актуални проблеми на сигурността” 26-27 октомври 2017 година том 3 научно направление „Мениджмънт на защитата на населението и инфраструктурата”, Велико Търново, 38 стр.
[4] Закон за защита при бедствия, Обн. ДВ. бр.102 от 19 Декември 2006 г., изм. и доп. ДВ. бр. 60 от 7 Юли 2020 г.
[5] Наредба за условията, реда за получаване и размерите на възнагражденията на доброволците, приета с ПМС № 143/20.06.2008 г; изм. и доп. ДВ. бр.29 от 8 Април 2019 г.
[6] Wisner, B and etc. At Risk – Natural hazards, people's vulnerability and disasters. Wiltshire: Routledge, 2004, 21 p. (book).